

Několik úvah k životu nakladatele Jana z Puchova

ILJA LEMEŠKIN

Administrátor pražského arcibiskupství Jan z Puchova je znám jako příležitostný literát, tedy jako autor „velmi pěkné a nábožné“ modlitby z knihy *Modlitby na Otčenáš, na žalmy, též písničky* tiskaře Jana Kosořského (Praha, cca 1553),¹ ale především jako nakladatel nejrozsáhlejšího díla staršího českého knihtisku – Münsterovy *Kozmografie české* (Praha, Jan Kosořský 1554).² Údaje o životní dráze Jana z Puchova jsou ovšem poměrně skoupé.³

Nejúplnějším přehled dat k životu významného církevního hodnostáře svého času podal Antonín Podlaha: „**Johannes (Podbradský) de Puchov**, theol. doktor, archidiacon. Plsnensis, 1536 electus canonicus Prag. honorarius cum reversalibus, a. 1542 praepositus Melnicensis, administrator archiepiscopatus 1543–1555, a. 1549 archidiaconus Prag., 1548 scholasticus Vyš., nominatur adhuc 1556.“⁴ Užitá formulace *nominatur adhuc 1556* dokládá působení Jana z Puchova v Podlahou studovaných pramenech naposledy v roce 1556.⁵ Ovšem týž autor ve své pozdější práci poskytl údaj, který výrazně překračoval dříve vymezený časový horizont. Nový pramen totiž dokládal existenci Jana z Puchova ještě v roce 1595. Máme na mysli katalog inkunábulí uložených v Knihovně pražské metropolitní kapituly, ve kterém byl u jedné položky (Inc. E 1. – Gratianus, *Concordia discordantium canonum*. Basilej, Bernhardus Richel 1476) uveden tento donační záznam: „Liber iste datus pro ecclesia pragen. per me Joannem

¹ Knihopis č. 5867. Podrobný popis vydání viz: Petr VOIT, *Český knihtisk mezi pozdní gotikou a renesancí. I. Severínsko-kosořská dynastie 1488–1557*, Praha 2013, s. 69.

² Viz heslo „Kozmografie“ In: Petr VOIT, *Encyklopedie knihy. Starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*, Praha 2006, s. 490–491; Knihopis č. 5969.

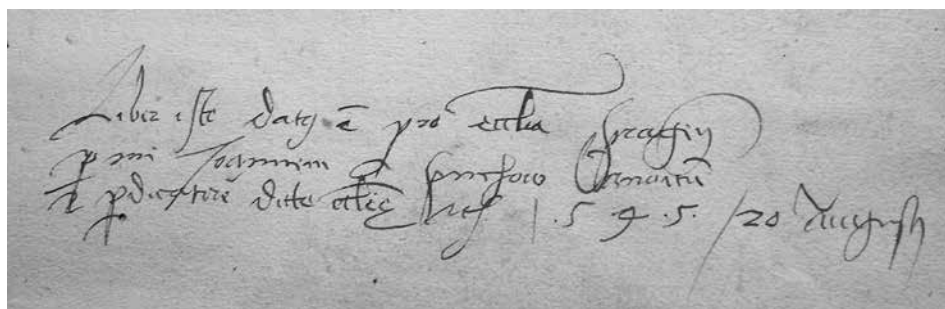
³ O činnosti Jana z Puchova podrobněji také: P. VOIT, *Český knihtisk...*, pozn. 1, s. 382, 384; Markéta KREJČOVÁ, „Kozmograffia česká“ a její ideové pojetí, *Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků* 19, 2006, s. 60–72; Markéta KREJČOVÁ, *Katolická reformace v Kozmografii české Žigmunda z Púchova*. Bakalářská práce, Praha, Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta, Ústav dějin křesťanského umění 2010 (<<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/70942>>).

⁴ Antonín PODLAHA, *Series praepositorum, decanorum, archidiaconorum aliorumque praelatorum et canonicorum S. Metropolitanæ Ecclesiae Pragensis a primordiis usque ad praesentia tempora* (Editiones archivii et bibliothecae s. f. metropolitani capituli Pragensis, op. X), Praha 1912, s. 119.

⁵ V případě, pokud rok úmrtí nebyl znám, A. Podlaha uváděl rok, kdy dotčená postava v pramenech k dějinám pražské Metropolitní kapituly byla zmiňovaná (jako živá) naposled. Srov. s *Biografickým slovníkem českých zemí* (Historický ústav AV ČR), kde u Jana z Puchova jako rok úmrtí uveden rok 1554 (<http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/J%C3%81N_z_P%C3%B4chova_1490-1554>).

de Puchow canonicum et predicatorem dicte ecclesie Prag. 1595 20. Aug.⁶ Tak vznikl výrazný posun (o 40 let) v délce období, v němž bychom mohli očekávat projevy literární a nakladatelské činnosti pražského administrátora.⁷

Jméno donátora, tedy Jana z Puchova, bylo s datem 1595 uvedeno u záznamu Gratianova spisu z roku 1476 na internetových stránkách Knihovny pražské metropolitní kapituly začátkem roku 2016.⁸ V té době autor příspěvku pracoval na článku o působení Františka Skoriny v Praze v roce 1541,⁹ zmiňujícím se i o činnosti Jana z Puchova, a zaujala jej výše zmíněná nesrovnalost v biografických údajích. V reakci na vznesený dotaz do Knihovny pražské metropolitní kapituly prof. dr. Jan Matějka laskavě prohlédl knihu a zaslal fotokopii, která přinesla vysvětlení – doložila omyl v Podlahově přepisu darovacího vpisku, kde došlo k chybné interpretaci ve vročení: „1595“ namísto „1545“ (viz obr.).

Podlahovu ediční podobu donačního záznamu je tedy nutno upřesnit takto:

*Liber iste donatus est pro ecclesia Pragensia
per me Joannem de Puchow canonicum
et predicatorem dicte ecclesie Pragensis 1.5.4.5. / 20 August*

Sebeidentifikace donátora (*canonicus et predicator*) odpovídá postavení Jana z Puchova v roce 1545 coby arcijáhena a kanovníka kapituly arcidiecéze praž-

⁶ Antonín PODLAHA, *Catalogus incunabulorum, quae in bibliotheca capituli metropolitani Pragensis asservantur* (Editiones archivii et bibliothecae s. f. metropolitani capituli Pragensis, op. XX). Praha 1926, s. 51.

⁷ Jan z Puchova je coby udělovatel censurního povolení uveden v knize *Život Adamův aneb, jinak od starodávna Solffernus...*, kterou roku 1601 v Praze vydal Oldřich Valda (Knihopis č. 17600), ovšem zřejmě se jedná o převzetí údaje z prvního vydání tohoto spisu: *Život Adamův a neb jinak od starodávna Solffernus Kniha velmi kratochvilná a utěšená*, Praha, Jan Kosořský z Kosoře 1553 (Knihopis č. 17597).

⁸ V pojednání „Původ a postupné narůstání knihovny“. V současné době po přepracování textu v rámci projektu GAČR „Katalog starých tisků v Knihovně Metropolitní kapituly v Praze“ tam tento údaj již není, viz <<http://www.kpmk.eu/index.php/knihovna/prehledy/historicky-vyvoj/10-historicky-vyvoj-usporadani-zmeny-umisteni-a-soucasny-stav-kpmk>>.

⁹ Илья Лемешкин, Франциск Скорина и Прага 1541 г., *Paleoslavica* 24, 2016, s. 57–78.

ské. Předpoklad založený na přepisu donačního záznamu, že administrátor byl požehnan mimořádnou délkou života (nejméně po rok 1595), nemá tedy opodstatnění, neboť působení Jana z Puchova je doloženo naposledy v roce 1556 (viz výše).

Otázkou je ovšem také, odkdy bychom mohli očekávat angažmá nebo vůbec zájem o nakladatelskou činnost. V této souvislosti by bylo vhodné připomenout jedno svědectví z roku 1541, které vybízí k úvaze o možných kontaktech Jana z Puchova s lékařem, překladatelem a vydavatelem z Velkoknížectví Litevského Františkem Skorinou (1486/90 – před 29.1. 1552).¹⁰ Máme na mysli relaci Václava Hájka z Libočan *O nešťastné příhodě, kteráž se stala skrze oheň v Menším Městě pražském a na Hradě svatého Václava i na Hradčanech etc. léta. M. D. xxxvj.* [=1541] (Praha, Bartoloměj Netolický z Netolic 17. 6. 1541).¹¹ Kněz Jan z Puchova je v části pojednávající o lidských obětech na Pražském hradě zmiňován takto: „V domu kněze Jana z Puchova kazatele, Mandelena kuchařka. Přitom pacholátko František Syn někdy Doktora Rusa, a ještě k tomu druhé pacholátko“ (fol. 6v).¹²

Hájkovo svědectví se těšilo velké pozornosti badatelů zkoumajících prvočárky východoslovanského knihtisku. Rozhodující vliv přitom měly práce Anatolije Florovského, který lexém *pacholátko* v souladu s územ hovorové češtiny 20. století interpretoval jako „nemluvně, malé dítě“: „погибший младенец“, „сгоревший в Граде Пражском младенец“.¹³ Takový způsob výkladu je však mylný.¹⁴ Substantivum *pacholátko* neoznačuje útlý věk, ale sociální úlohu Františka jakožto „mladého služebníka, sloužícího hoča“.¹⁵ Hlavní Florovského pozornost při interpretaci svědectví však byla obrácena na slovní spojení *niekdy Doktora*, resp. na úvahy o době úmrtí Františka Skoriny. Florovský totiž přišel s názorem, že Hájek o vydavateli pražské „Bible ruské“ mluví již jako o nebož-

¹⁰ Viz heslo „Skoryna“ In: P. VOIT, *Encyklopedie knihy ...*, pozn. 1, s. 816–818.

¹¹ Knihopis č. 2871.

¹² O novině, její německé pražské verzi (*Von dem erschrecklichen vorhencknus und Schaden so durch des Fewers prant auff der Clainer Stadt Prag und Prager Schlos sampt dem Ratschîn jst ergangen jm Jare. M. D. xxxvj*, Praha, Bartoloměj Netolický 25. 6. 1541 – VD16 XL 102), augšpurských adaptacích (*Newe Zeytung vonn dem er-schrockenlichen fewr und brunst so newlich in disem gegenwertigenn M. D. XXXI.* [=1541] ..., Augspurg, Heinrich Steiner 1541 – VD16 N 845, VD16 N 846) a pozdějších pražských přetiscích (Knihopis č. 2873 a 2872) více viz Илья ЛЕМЕШКИН, Франциск Скорина..., rozn. 9, s. 57–78. Digitální kopie české verze (exemplář Národní knihovny ČR) dostupná na: <http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AIPDIG-NKCR__54_J_1484__20O2WR0-cs#search>.

¹³ Анатолий Флоровский, Чешская библия в истории русской культуры и письменности, *Sborník filologický. III. Třída České akademie věd a umění*, sv. XII, 1946, s. 214.

¹⁴ Je bohužel běžný dodnes. Například: Францыск Скарына і яго час: Энцыклапедычны даведнік, Минск 1988, s. 578; Франциск Скорина и его время. Энциклопедический справочник, Минск 1990, s. 598; Георгій Якаўлевіч Галенчанка, Францыск Скарына – беларускі і ўсходнеславянскі першадрукар, Минск 1993, s. 103.

¹⁵ *Staročeský slovník* 15 (*řaběničský – pevnina*), Praha 1985, s. 12–13.

tíkovi: „Hájek o Skorynovi mluví jako o zemřelém („někdy doktor Rus“), jehož už není mezi živými.“¹⁶

Sám Jan z Puchova se však do zorného pole ruských a běloruských badatelů téměř vůbec nedostal. Kněz, v jehož domě někdo náhodně zahynul, se jevil jako marginální postava. Musíme ovšem vzít v úvahu podstatnou maličkost, a sice, že syn věhlasného vydavatele sloužil a zemřel jako služebník v domě osoby, která je rovněž známa významným vydavatelským počinem. Je také pravděpodobné, že Skorina junior si nevyjednal zaměstnání sám, lze tedy předpokládat, že kněz Jan a doktor Rus se znali osobně. Je rovněž zřejmé, že volba pána nebyla náhodná – služba syna u té či oné osoby musela být v očích otce prospěšná a užitečná.

Dopad pražského požáru 1541 na český knihtisk dobře dokládá osud Hájkovy *Kroniky české*, vytištěné v témže roce.¹⁷ Požár však mohl zhatit i řadu dalších vydavatelských záměrů, o kterých se bližší informace nedochovala. Z vyhořelého Pražského hradu musel Jan z Puchova na kratší čas odejít do Mělníka. V roce 1543 se však vrátil do Prahy, kde byl naplno zaměstnán administrativními záležitostmi pražské arcidiecéze.¹⁸ Kdyby tragický požár ušetřil Skorinova syna, mohl snad na přípravě *Kozmografie české* participovat. Možný vliv Skoriny nebo jeho syna (Františkovo místo coby pacholete eventuálně mohl zaujmout další Skorinův potomek – Šimon) na okolí Jana z Puchova ilustrují doposud málo prozkoumané litevské vsuvky, doplněné překladatelem Zikmundem z Puchova, Janovým synovcem, do české adaptace Münsterova díla. Jde zejména o rozsáhlou úvahu o uctívání hadů u Litevců a obdobných zvyčích českých protestantů na fol. DXXXIIv–DXXXIIIv i o vyprávění o průběhu a dopadech bitvy u Grunwaldu na fol. DXXXv.¹⁹

Hájkova relace o pražském požáru z roku 1541 dům kněze Jana z Puchova pravděpodobně zmiňuje ještě v jiné souvislosti: „Jiřík, kterýž Mihulku zpravoval a měl domek v zámku u samých vrat, ten když hořelo, vyběhl s manželkou a s děvečkou před dům Mistra Jana, a tu kde stali dvě děla a moždíř sám třetí uhořel, a neostaly jich všech než kosti“ (fol. 7r). Tuto možnost lze zvažovat v souvislosti s obsahovou koherencí Hájkovy kroniky, neboť její autor pracuje s určitým okruhem osob, poškozených požárem na zdraví či majetku. V rámci

¹⁶ Anatolij FLOROVSKIJ, Nové zprávy o pobytu Františka Skoryny v Praze, *Časopis národního musea* 1936. Oddíl duchovědný CX, s. 17. Interpretace A. Florovského měla za následek vznik předpokladu, že František Skorina zemřel před rokem 1541. Podrobnější analýzu posesivní vazby (*niekdy* + subst. gen.) na exemplářích novin a *Kroniky české* téhož autora viz Илья ЛЕМЕШКИН, Франциск Скорина..., pozn. 9, s. 68–71. Srov. německé znění (viz pozn. 12) Hájkovy relace bez adv. *weiland*: ein büb doctors Reyschen sun / Frantz genant (VD16 XL 102); ain knab Franciskus genandt / des Doctors Reysen shon (VD16 N 845, VD16 N 846).

¹⁷ Václav HÁJEK z LIBOČAN, *Kronika česká*. K vydání připravil, poznámkami opatřil, ediční poznámku napsal a rejstříky sestavil Jan LINKA; doslov napsal Petr VOIT, Praha 2013.

¹⁸ A. ПОДЛАНА, *Series praepositorum...*, pozn. 4, s. 119.

¹⁹ O tom podrobněji viz Илья ЛЕМЕШКИН, Франциск Скорина..., pozn. 9, s. 57–78.

stejně kapitoly se tak připomíná na dvou dalších místech tatáž osoba „kněze Jana z Puchova kazatele“ (fol. 6v) a „Mistra Jana“ (fol. 7r). Z toho by vyplývalo, že do června 1541 kněz Jan z Puchova na Pražském hradě obýval dům, který se nacházel v bezprostřední blízkosti Mihulky, tedy někde v prostoru mezi Prašnou věží a Prašným mostem. František Skorina měl do července 1539 jakožto královský zahradník ve službách Ferdinanda I. bydlet ve dřevěné stavbě situované v prostoru dnešního domu zahradníka Královské zahrady (U Prašného mostu 50/4).²⁰ Kontakty mezi Skorinou a budoucím vydavatelem *Kozmografie české* Janem z Puchova lze tedy očekávat minimálně v rozmezí let 1536–1539.

Závěr

Časový horizont působení Jana z Puchova lze uzavřít rokem 1556. Údajné svědectví z roku 1595, podstatně prodlužující období života významného církevního hodnostáře a příležitostného nakladatele, nemá opodstatnění – vzniklo v důsledku chybné interpretace donačního záznamu, pocházejícího ve skutečnosti z roku 1545. Z hlediska vývoje českého knihtisku 16. století je důležitá pravděpodobná vazba kněze Jana z Puchova na Františka Skorinu, kterou implicitně dokládá Hájkova relace o pražském požáru z roku 1541 a některé vsuvky českého překladatele Zikmunda z Puchova, Janova synovce, přibližující reálie Velkoknížectví Litevského, do *Kozmografie české*.

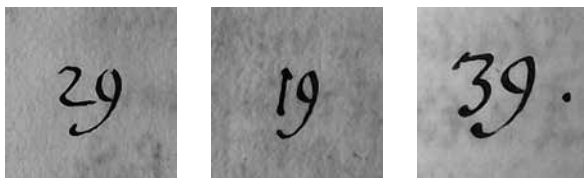
* * *

²⁰ Ilja LEMEŠKIN, Skorinos atminimo įprasminimas. Čekija. In: Sigita NARBUTAS (ed.), *Pranciškaus Skorinos Rusėniškajai Biblijai – 500*, Vilnius 2017, s. 125–137.

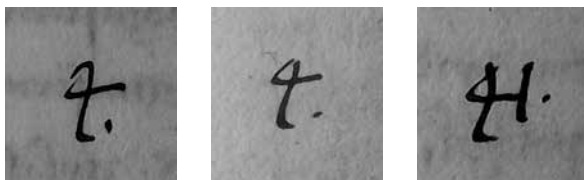
Příloha

Konjekturu 1595 < 1545 lze podložit typologií nákrasu dotčených číslic. Pro srovnání volíme dobový pramen, ve kterém se hojně vyskytují numeralia. Jsou jím *Registra* královské kanceláře české (fond č. 182: *Registra*, Praha, Národní archiv), zejména sv. 51 obsahující písemnosti z let 1551–1560.

Arabské číslice ve zmíněném svazku *Register* jsou uvedeny ve dvojí podobě. Foliace je zastoupena verzálkovými tvary, které se vyznačují větší hranatostí písmové kresby. Pořadí listin uvnitř základního textu označují minuskulní znaky, jejichž tahy jsou drobnější a zaoblené. Skákavá varianta číslice „9“, která byla často psána i jedním tahem, je hodně zakulacená a na konci dřívku má často zrno:

Minuskulní tvar číslice „4“ se od své verzálkové varianty (i číslice „9“) výrazně odlišuje, příznačná je i větší variabilita provedení. Zdá se, že převládal dvoutahový způsob psaní. Prvním tahem byl kreslen dřív s náběhem a patkou, na náběh pak navazovala příčka. Typologii nákrasu dobře ilustrují „defektní“ varianty, u kterých ke spojení dřívku s horním náběhem příčky nedošlo vůbec nebo k němu došlo v jiném bodě, kvůli čemuž je mezi dílčími tahy patrný kontrastní rozdíl. Například:

Problémová číslice (a) z basilejského tisku Gratianova díla z roku 1476 se skládá z dílčích tahů (b) a (c), jejichž křížení dokonale koresponduje s nákrasovým schématem minuskulní číslice „4“, srov. (d). Zároveň je patrný zásadní rozpor s minuskulní (e) i majuskulní (f) podobou číslice „9“.

